

گذری بر اندیشه های اقتصادی امام صادق

<?xml encoding="UTF-8">

سرآغاز

یکی از بارزترین امتیازهای جوامع ایده آل، داشتن اقتصادی سالم، پویا و وجود مجریان فعال، متعهد و کاردان در عرصه های اقتصادی است. پیامبران الهی نیز برای ایجاد قسط و عدالت در سطح وسیع آن در میان اقشار مختلف جامعه و تامین نیازهای مادی مردم و آبادانی و آسایش آنان به وسیله توزیع عادلانه امکانات، سرمایه ها، ایجاد زمینه های مناسب، اطلاع رسانی همگانی و بالاخره ترویج احسان، نیکوکاری و خدمت رسانی کوشیده اند تا مردم را به سوی سعادت و نیک بختی سوق دهند. این تلاشها که در جهت تحقق بخشیدن به مقاصد الهی و اهداف آسمانی ادیان توحیدی و پیامبران و فرستادگان از سوی خداوند متعال انجام می گیرد، به منظور فراهم نمودن زمینه های عبودیت و قرب الهی برای عموم انسانهای سعادت طلب و حقیقت خواه می باشد. در این نوشتار به مناسبت میلاد حضرت جعفر صادق علیه السلام و ضرورت رفع مشکلات مادی شهروندان به بررسی برخی از اندیشه های اقتصادی امام صادق علیه السلام در عرصه جامعه اسلامی می پردازیم.

ارزش کارهای اقتصادی

آن حضرت کار و تلاش در راه تامین نیازهای ضروری زندگی را همسان با جهاد در راه خدا قلمداد می کرد و می فرمود: «الكاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله؛ (1) آن که برای تامین معاش خانواده اش تلاش کند، همانند رزمنده در راه خدا است.»

از منظر پیشوای ششم علیه السلام افراد سست عنصر و بی کار و بی تفاوت، مورد خشم و غضب الهی هستند؛ چنان که می فرماید: «ان الله عز وجل یبغض کثرة النوم و کثرة الفراغ؛ (2) خداوند متعال زیادی خواب و بی کار بودن را دشمن می دارد.»

علاء بن کامل یکی از یاران آن حضرت روزی به محضرش شتافت و التماس دعا گفت، و اضافه نمود که: ای پسر پیامبر صلی الله علیه و آله! از خداوند متعال بخواه که زندگی راحت و مرفهی داشته باشم! امام صادق علیه السلام پاسخ داد: «لا ادعولک، اطلب کما امرک الله عز وجل؛ (3) من برایت دعا نمی کنم، تو [زندگی مرفه و راحت را] از همان راهی بخواه که خداوند متعال به تو فرمان داده است [یعنی از راه تلاش و کوشش].»

بهبود بخشیدن به وضع زندگی و تدارک برخی از برنامه های اقتصادی در جامعه نه تنها نقص و عیبی برای یک انسان مسلمان به حساب نمی آید، بلکه ناشی از قوت ایمان و اراده استوار او در راه رسیدن به اهداف والای معنوی است. رئیس مذهب جعفری علیه السلام بر این اندیشه پای می فشرد که: «ینبغی للمسلم العاقل ان لا یری ظاعنا الا فی ثلاث: مرمة لمعاش او تزود لمعاد او لذة فی غیر ذات محرم؛ کوچیدن برای یک مسلمان عاقل شایسته نیست مگر در سه مورد: بهبود بخشیدن به وضع اقتصادی (سفرهای تجارتي و...)، کسب توشه آخرت (سفرهای زیارتي)، رسیدن به لذتهای حلال (سفرهای تفریحی).» (4)

امام صادق علیه السلام افزون بر ترغیب بندگان صالح به سوی فعالیت‌های اقتصادی، خود نیز به غلامش، مصادف، چنین دستور می‌داد: «اتخذ عقدة او ضیعة فان الرجل اذا نزلت به النازلة او المصيبة فذكر ان وراء ظهره ما یقیم عیاله کان اسخى لنفسه؛ (5) مکانی پر درخت و یا ملک ثابت و غیرمنقولی به دست آور! چرا که هر گاه برای شخصی حادثه‌ای یا مصیبتی رخ نماید و احساس کند که برای تامین خانواده خود پشتوانه‌ای دارد، روح او جاننش راحت تر خواهد بود.»

پیشوای ششم از افرادی که در ظاهر زهد فروشی کرده، مردم مسلمان را به بهانه تقوا و ترک دنیا از فعالیت‌های اقتصادی منع می‌کردند انتقاد می‌نمود و شیوه غلط آنان را تخطئه می‌کرد. سفیان ثوری از عالمان زهد فروش و ظاهر سازی بود که علاوه بر مردم عادی، امام صادق علیه السلام را نیز از مظاهر دنیوی منع کرد. او زمانی مشاهده کرد که امام صادق علیه السلام لباس نو و مناسبی پوشیده است، به امام علیه السلام گفت: تو نباید خود را به زیورهای دنیا آلوده سازی! برای تو زهد و تقوا و دوری از دنیا و مظاهر آن شایسته است. امام صادق علیه السلام با پاسخهای منطقی خویش وی را به اشتباهات خود واقف ساخت و از تفکرات صوفی مآبانه و انحرافی وی به شدت انتقاد نمود و فرمود: «می‌خواهم به تو سخنی بگویم، خوب توجه کن، سخن من به دنیا و آخرت مفید خواهد بود. ای سفیان! رسول گرامی اسلام در زمانی زندگی می‌کرد که عموم مردم از نظر اقتصادی در مضیقه بودند و پیامبر صلی الله علیه و آله خود را با آنان در زندگی ساده و فقیرانه هماهنگ می‌کرد، اما اگر روزگاری وضع معیشتی مردم بهتر شد اهل ایمان و نیکان و خوبان روزگار به بهره‌گیری از آن سزاوارترند نه انسانهای فاجر و منافق و کافر. ای ثوری! به خدا سوگند! در عین حالی که وضع معیشتی خوبی دارم و از نعمتها و موهبت‌های خداوند متعال کمال بهره را می‌برم، اما از روزی که خود را شناخته‌ام شب و روزی بر من نمی‌گذرد مگر آنکه حقوق مالی خود را بر طبق فرمان خداوند متعال که بر من واجب کرده است، ادا می‌کنم و به مصرف مناسبتش می‌رسانم.» (6)

رعایت اصول

یک فرد دور اندیش در طول زندگی خود تلاش می‌کند که با بهره‌گیری از اصول کاربردی اقتصادی بر رفاه و آسایش خود و خانواده اش بیفزاید و زندگی آرام و راحتی را برای پیمودن راه سعادت داشته باشد. امام صادق علیه السلام برخی از این اصول را چنین مطرح می‌کند:

الف) بهره‌گیری از تجربه بدون تردید تجربه کاری هر انسانی، او را در برنامه ریزیهای آینده اش مدد می‌کند و هر قدر تجربه های زندگی بیشتر باشد و انسان آنها را در زندگی اش به کار گیرد، مسلم است که توفیقات بیشتری در این زمینه خواهد داشت. امیر مؤمنان فرمود: «العقل حفظ التجارب؛ (7) از نشانه های خرد، نگه داری تجربه هاست.» و در این زمینه مسعود سعد زیبا گفته:

ای مبتدی، تو تجربه، آموزگار گیر
زیرا که به، ز تجربه، آموزگار نیست